קיצור שלחן ערוך — דין הקבורה ובית הקברות

קְבוּרָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, הִיא שֶׁיִּתֵּן אֶת הַמֵּת בַּקַּרְקַע מַמָּשׁ. וּבְהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת נוֹהֲגִין לְהַנִּיחַ אֶת הַמֵּת בְּאָרוֹן הֶעָשׂוּי מִנְּסָרִים וְכָךְ קוֹבְרִין אוֹתוֹ, דְּאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיוּ נְקָבִים בְּאָרוֹן זֶה, וְסָגֵי בְּהָכִי. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹבְרִין בְּלֹא אָרוֹן, אֶלָּא מַנִּיחִין אוֹתוֹ עַל הַקַּרְקַע מַמָּשׁ בְּלֹא דַּף תַּחְתָּיו, אֶלָּא מִן הַצְּדָדִין נוֹתְנִים שְׁנֵי דַפִּים, וְעַל אֵלּוּ נוֹתְנִים עוֹד דַּף אֶחָד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפּוֹל הֶעָפָר עַל גּוּף הַמֵּת, שֶׁזֶּה בָּזָיוֹן לוֹ. וְיֵשׁ עוֹד מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹבְרִין שְׁאָר מֵתִים כָּךְ בְּלֹא אָרוֹן, וְרַק לְכֹהֲנִים וּבְכוֹרִים שֶׁהֵם חֲשׁוּבִים, עוֹשִׂים אָרוֹן. כְּשֶׁעוֹשִׂין אָרוֹן, יֵשׁ לְזָהֵר בְּשִׁיּוּרֵי הַנְּסָרִים, שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מֵהֶם אֵיזֶה תַּשְׁמִישׁ, וְיֵשׁ לְהַסִּיק בָּהֶן תַּחַת הַכְּלִי שֶׁמְּחַמְּמִים אֶת הַמַּיִם לְטָהֳרָה. טוֹבֵי לֵבָב שֶׁהֶאֱכִילוּ עֲנִיִּים עַל שֻׁלְחָנָם, יֵשׁ לַעֲשׂוֹת לָהֶם אָרוֹן מִן הַשֻּׁלְחָן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ.

מַנִּיחִין אֶת הַמֵּת עַל גַּבָּיו וּפָנָיו לְמַעְלָה, וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֲפַר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מְפַזְּרִין קְצַת תַּחְתָּיו וּקְצָת עָלָיו, עַל שֵׁם וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ. וְהָעִקָּר לָתֵת עַל בְּרִית הַקֹּדֶשׁ, וְגַם עַל פִּיו וְעַל עֵינָיו וְעַל כַּפָּיו.

אֵין קוֹבְרִין אֶת הַמֵּתִים זֶה אֵצֶל זֶה, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַדָּפֶן הַמַּפְסִיק בֵּינֵיהֶם יָכוֹל לַעֲמֹד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְהוּא לַפָּחוֹת שֵׁשׁ אֶצְבָּעוֹת. וְאִם אֶפְשָׁר, יֵשׁ לְהַחֲמִיר שֶׁיִּהְיוּ שִׁשָּׁה טְפָחִים בֵּין זֶה לָזֶה. אֲבָל הָאִישׁ אוֹ הָאִשָּׁה, נִקְבָּרִים עִם בְּנָם אוֹ בִתָּם, אוֹ עִם בֵּן אוֹ בַּת בְּנָם וּבִתָּם. זֶה הַכְּלָל, כָּל קָטֹן שֶׁיָּשַׁן עִמּוֹ בְּחַיָּיו, נִקְבָּר עִמּוֹ בְּמוֹתוֹ. אֲבָל בֵּן גָּדוֹל עִם אָבִיו אוֹ בַּת גְּדוֹלָה עִם אִמָּהּ, אֵינָם נִקְבָּרִים יָחַד. וַאֲפִלּוּ בִּקְטַנִּים, דַּוְקָא לִקְבֹּר שְׁנֵיהֶם בְּבַת אַחַת, אֲבָל אִם כְּבָר נִקְבַּר אֶחָד, אָסוּר לִקְבֹּר אֶצְלוֹ אֶת הָאַחֵר.

כְּבָר מְבֹאָר בְּסִימָן קסג סָעִיף ז, דְּתִינוֹק שֶׁמֵּת, מָלִין אוֹתוֹ אֵצֶל קִבְרוֹ וְקוֹרְאִין לוֹ שֵׁם, וְכֵן לְתִינֹקֶת גַּם כֵּן צְרִיכִין לִקְרוֹא לָהּ שֵׁם. וּצְרִיכִין לְהַזְהִיר אֶת הַקַּבָּרָנִים עַל זֶה (השיב משה אורח חיים סימן יג)

אֵין נוֹתְנִים שְׁנֵי אֲרוֹנוֹת זֶה עַל זֶה, אֶלָּא אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶן עָפָר שִׁשָּׁה טְפָחִים.

אֵין קוֹבְרִים רָשָׁע אֵצֶל צַדִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר, אַל תָּאֱסֹף עִם חַטָּאִים נַפְשִׁי. וַאֲפִלּוּ רָשָׁע חָמוּר אֵצֶל רָשָׁע קַל, אֵין קוֹבְרִים. וְכֵן אֵין קוֹבְרִין צַדִּיק וְכָל שֶׁכֵּן בֵּינוֹנִי וְכָשֵׁר אֵצֶל חָסִיד מֻפְלָג. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ שׁוֹנְאִים זֶה לָזֶה, אֵין לְקָבְרָם יַחַד, שֶׁגַּם בְּמוֹתָם אֵין לָהֶם מְנוּחָה יָחַד.

הַמִּנְהָג לְהַקְפִּיד שֶׁלֹּא לִקַּח מָרָא אוֹ חֲצִינָא מִיַּד חֲבֵרוֹ כְּשֶׁקּוֹבְרִין אֶת הַמֵּת, אֶלָּא זֶה זוֹרְקוֹ מִיָּדוֹ וְזֶה נוֹטְלוֹ.

לְאַחַר שֶׁהִנִּיחוּ אֶת הַמֵּת בַּקֶּבֶר, מְהַפְּכִין אֶת הַמִּטָּה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, כִּי מִטָּה בְּגִימַטְרִיָּא דִּין, לְרַמֵּז שֶׁיִּתְהַפֵּךְ הַדִּין לְרַחֲמִים וְהֶסְפֵּד לְמָחוֹל. זֵכֶר לַדָּבָר, הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי. וּבְיוֹם שֶׁאֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן, אֵין עוֹשִׂין זֹאת.

אִם יֵשׁ יָתוֹם בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, אֲזַי לְאַחַר הַקְּבוּרָה (אִם הוּא יוֹם) מַרְחִיקִין לְכָל הַפָּחוֹת אַרְבַּע אַמּוֹת מֵהַקְּבָרִים, וְאוֹמְרִים אֶת הַמִּזְמוֹר לַמְנַצֵּחַ וְגוֹ' שִׁמְעוּ זֹאת וְגוֹ' (תהילים מ"ט:ב'). וּבְיוֹם שֶׁאֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן, אוֹמְרִים מִכְתָּם לְדָוִד וְגוֹ' (תהילים ט"ז:א'), וְהַיָּתוֹם אוֹמֵר קַדִּישׁ דְּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא,

וְהַקָּהָל אוֹמְרִים עִמּוֹ עַד וְיִקָּרֵהּ. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת נוֹהֲגִין שֶׁגַּם הַקַּדִּישׁ אוֹמְרִים תְּחִלָּה קוֹדֶם הַקְּבוּרָה לְאַחַר צִדּוּק הַדִּין. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת, שֶׁגַּם צִדּוּק הַדִּין אֵין אוֹמְרִים עַד לְאַחַר הַקְּבוּרָה.

נוֹהֲגִין שֶׁכְּשֶׁהוֹלְכִין מִבֵּית הַקְּבָרוֹת, תּוֹלְשִׁין עֲשָׂבִים וּמַשְׁלִיכִין אַחֲרֵי גֵּוָם וְאוֹמְרִים, זָכוּר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ. וְגַם הוּא רֶמֶז לִתְחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁיִּחְיוּ מֵעֲפָרָם, עַל דֶּרֶךְ, וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ. וְיכוֹלִין לַעֲשׂוֹת כֵּן גַּם בְּחֹל הַמּוֹעֵד (מבי"ט חלק א סִימָן רג). וְרוֹחֲצִין יְדֵיהֶם. וְיֵשׁ רֶמֶז, שֶׁאֵין טָמְאָה זֹאת נִטְהֶרֶת אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ, מַיִם וְאֵפֶר פָּרָה וְאֵזוֹב. אֵין לִרְחוֹץ אֶת הַיָּדַיִם בַּנָּהָר אֶלָּא מִכְּלִי (א"ר סוֹף סִימָן רכד). וְאֵין לִטּוֹל אֶת הַכְּלִי מִיָּד מִי שֶׁרָחַץ, אֶלָּא זֶה מַעֲמִידוֹ וְזֶה נוֹטְלוֹ. וְאֵין לְנַגֵּב אֶת הַיָּדַיִם. יֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁיּוֹשְׁבִים שֶׁבַע פְּעָמִים, מִפְּנֵי שֶׁהָרוּחוֹת מְלַוּוֹת אוֹתוֹ, וְכָל זְמַן שֶׁיּוֹשְׁבִין, בּוֹרְחִין מִמֶּנּוּ. וּבְקִצָּת מְקוֹמוֹת נוֹהֲגִין לֵישֵׁב רַק שָׁלֹשׁ פְּעָמִים לְאַחַר שֶׁרָחֲצוּ אֶת הַיָּדַיִם, וְאוֹמְרִים בְּכָל פַּעַם וִיהִי נֹעַם וְגוֹ'. וְגַם כְּשֶׁנִּקְבַּר הַמֵּת בְּיוֹם טוֹב, יְכוֹלִין לֵישֵׁב כָּךְ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים כְּמוֹ בַּחֹל. וְנוֹהֲגִין לְהַקְפִּיד, אִם יִכָּנֵס אָדָם לְבֵיתוֹ קֹדֶם שֶׁיִּרְחַץ יָדָיו וְיֵשֵׁב. וּמִנְהַג אֲבוֹתֵינוּ, תּוֹרָה.

אֵין מוֹלִיכִין אֶת הַמֵּת מֵעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קְבָרוֹת לְעִיר אַחֶרֶת, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי לֵהּ בִּזָּיוֹן לְטַלְטְלוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אֶלָּא מִחוּץ לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוֹ שֶׁמּוֹלִיכִין אוֹתוֹ לִמְקוֹם קִבְרוֹת אֲבוֹתָיו. וְכֵן אִם הוּא צָוָּה לְהוֹלִיכוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, מֻתָּר.

אָסוּר לִפְתֹּחַ קֶבֶר לְאַחַר שֶׁנִּסְתַּם הַגּוֹלֶל, דְּהַיְנוּ שֶׁכְּבָר נָתְנוּ עָפָר עַל כִּסּוּי הָאָרוֹן. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נָתְנוּ עָפָר, מֻתָּר לְפָתְחוֹ מִשּׁוּם אֵיזֶה דָּבָר. וְאִם מֵחֲמַת אֵיזֶה דָּבָר צְרִיכִין לְפַנּוֹת אֶת הַמֵּת מִקִּבְרוֹ, יַעֲשׂוּ שְׁאֵלַת חָכָם.

אִם חָפְרוּ קֶבֶר, לֹא יַנִּיחוּהוּ פָּתוּחַ בַּלַּיְלָה, כִּי יֵשׁ סַכָּנָה בַּדָּבָר. וְאִם אֵין פְּנַאי לִקְבֹּר אֶת הַמֵּת, עַד לְמָחָר, יְמַלְאוּ אֶת הַקֶּבֶר בֶּעָפָר.

אָסוּר לִדְרוֹךְ עַל גַּבֵּי קְבָרִים, מִשּׁוּם דְּיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאָסוּר בַּהֲנָאָה. וּמִכָּל מָקוֹם אִם צָרִיךְ לְאֵיזֶה קֶבֶר וְאֵין לוֹ דֶּרֶךְ אֶלָּא אִם כֵּן יִדְרוֹךְ עַל גַּבֵּי קְבָרִים, מֻתָּר.

לֹא יֵלֵךְ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת אוֹ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל מֵת וְכֵן בְּכָל הַחֶדֶר שֶׁהַמֵּת הוּא שָׁם כְּשֶׁתְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ צִיצִית בְּבִגְדּוֹ, מִשּׁוּם לוֹעֵג לָרָשׁ. וְאִם הֵם מְכֻסִּים, מֻתָּר. וְכֵן לֹא יִתְפַּלֵּל שָׁם וְלֹא יֹאמַר שָׁם מִזְמוֹרִים, אֶלָּא מַה שֶּׁהוּא לִכְבוֹד הַמֵּת.

בֵּית הַקְּבָרוֹת, אֵין נוֹהֲגִין בּוֹ קַלּוּת רֹאשׁ, מִפְּנֵי כְּבוֹדָן שֶׁל הַמֵּתִים, כְּגוֹן לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת שָׁם אוֹ לְהַפְנוֹת שָׁם. וְאֵין מַרְעִין שָׁם בְּהֵמוֹת, וְלֹא יְלַקֵּט מִמֶּנּוּ עֲשָׂבִים. אֲבָל אִילָנוֹת הַנְּטוּעִין בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְאֵינָן עַל הַקְּבָרִים, מֻתָּר לְלַקֵּט פֵּרוֹתֵיהֶן.

יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין שֶׁאֵין מַצִּיבִין מַצֵּבָה עַד לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, מִשּׁוּם דְּהַמַּצֵּבָה נִרְאֵית לַחֲשִׁיבוּתָא, וּבְתוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ יֶשׁ לוֹ צַעַר. וְעוֹד, טַעַם הַמַּצֵּבָה, שֶׁלֹּא יִשָּׁכַח מִן הַלֵּב, וְהַמֵּת אֵינוֹ נִשְׁכָּח, עַד לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ (א"ר סוֹף סִימָן רכד). וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בָּזֶה.